

DOI: 10.33270/03243401.76

УДК 343.102:343.132:343.983:159.9

Проведення слідчих (розшукових) дій слідчим: криміналістична та психологічна характеристика

ДУЛЬСЬКИЙ Олександр*

доктор філософії в галузі права, докторант Національної академії
внутрішніх справ

Київ, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4711-1106>

Анотація. Криміналістика та психологія є тими прикладними науками, теоретичні знання яких спрямовані вплинути на протидію злочинності. Одним з інструментів у протидії злочинності є слідчі (розшукові) дії, які, окрім кримінальної процесуальної складової (закріплення цього інституту в Кримінальному процесуальному кодексі України), характеризуються ще й криміналістичним і психологічним аспектами. Взаємозв'язок зазначених складових дає змогу слідчому формувати належну доказову базу в кримінальному провадженні. Метою наукової статті є висвітлення криміналістичної та психологічної характеристики проведення слідчих (розшукових) дій слідчим. Методологічний інструментарій обрано відповідно до зазначеної мети, специфіки об'єкта й предмета дослідження. У статті використано комплекс принципів і методів наукового пізнання, зокрема аналіз, синтез, порівняння, метод дедукції тощо. Наукова новизна статті полягає у висвітленні криміналістичної та психологічної характеристик з огляду на сучасні умови розвитку наук криміналістики й психології під час проведення слідчих (розшукових) дій слідчим, а також визначенні тих особливостей, які виражаються у взаємозв'язку цих аспектів. Під час дослідження було наведено приклади реалізації криміналістичного та психологічного аспектів під час проведення слідчим таких слідчих (розшукових) дій, як огляд місця події, обшук і допит. Констатовано, що криміналістичний аспект проведення слідчих (розшукових) дій означає залучення знань з криміналістичної науки під час проведення таких процесуальних дій слідчим, а психологічний – залучення знань з психології під час провадження такої діяльності слідчим. Доведено, що криміналістичний і психологічний аспекти слідчих (розшукових) дій в процесі їх проведення слідчим завжди перебувають у взаємозв'язку, адже вони сприяють отриманню криміналістично значущої інформації під час проведення конкретного виду процесуальної дії (мікрорівень) і загалом направлені на встановлення всіх обставин кримінального провадження (макрорівень). Невраховання слідчим таких аспектів під час проведення слідчих (розшукових) дій може спричинити негативний результат проведення такого виду кримінальних процесуальних дій (недосягнення їх цілей).

Ключові слова: криміналістика; психологія; місце події; допит; обшук; тактика; спостережливність; пізнання.

Історія статті:

Отримано: 29.01.2024

Переглянуто: 19.02.2024

Прийнято: 04.03.2024

Рекомендоване посилання:

Дульський О. Проведення слідчих (розшукових) дій слідчим: криміналістична та психологічна характеристика. *Юридична психологія*. 2024. № 1 (34). С. 76–85. doi: 10.33270/03243401.76.

* Відповідальний автор

Вступ

Слідчі (розшукові) дії є основними способами збирання стороною обвинувачення криміналістично значущої інформації в кримінальному провадженні, яка за умов, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України від 13 квітня 2012 року (КПК України), набуває доказового значення. Серед усіх суб'єктів сторони обвинувачення в кримінальному провадженні слід виокремити слідчого, адже проведення слідчих (розшукових) дій є однією з основних його функцій під час розслідування кримінальних правопорушень.

Проведення слідчих (розшукових) дій відбувається відповідно до положень кримінального процесуального законодавства України, ключове місце в якому посідає КПК України. Водночас ефективність проведення слідчих (розшукових) дій залежить не лише від їх законодавчого регламентування, а й від володіння слідчим криміналістичними та психологічними знаннями. Тому слідчі (розшукові) дії можна характеризувати з погляду кримінальної процесуальної, криміналістичної та психологічної наук. Зважаючи на розвиток криміналістики й психології, обумовлених змінами суспільного життя та розвитком науково-технічного прогресу, у статті буде акцентовано на криміналістичній і психологічній характеристиках слідчих (розшукових) дій, які потребують особливої дослідницької уваги.

Матеріали та методи

Метою наукової статті є висвітлення криміналістичної та психологічної характеристики проведення слідчих (розшукових) дій слідчим. Досягнення цієї мети зумовило необхідність виконання таких завдань: з'ясувати сутність криміналістичної та психологічної характеристики проведення слідчих (розшукових) дій слідчим; навести приклади застосування знань з криміналістики та психології під час проведення огляду місця події, обшуку й допиту.

Методологічний інструментарій наукової статті обрано з огляду на поставлену мету, специфіку об'єкта й предмета дослідження. Основою дослідження є загальний діалектичний метод наукового пізнання правової дійсності. З метою висвітлення ключових аспектів статті застосовано загальнонаукові та спеціальні методи, які є засобами наукового дослідження. Завдяки аналізу стало можливим висвітлити практичний інструментарій реалізації слідчих (розшукових) дій, які демонструють взаємодію криміналістичного та психологічного аспектів між собою, і знаходять свій вияв у системі реалізації криміналістичного забезпечення кримінального провадження. Завдяки застосуванню методу порівняння було визначено спільні та відмінні ознаки криміналістичного й психологічного аспектів проведення слідчих (розшукових) дій

слідчим. Також використано метод анкетування, який визначив актуальність предмета дослідження і врахував результати вивчення думки 360 слідчих Національної поліції України та 195 прокурорів з різних регіонів України. Завдяки методу дедукції було висвітлено психологічну характеристику проведення слідчих (розшукових) дій слідчим, зокрема на прикладі проведення огляду місця події, обшуку й допиту тощо.

Досліджували тематику проведення слідчих (розшукових) дій з огляду науки криміналістики такі вчені, як: В. І. Галаган, В. В. Гвоздюк, О. М. Домашенко, І. І. Когутич, Ю. В. Колесник, Л. Д. Удалова, С. В. Харченко, К. О. Чаплинський, Ю. М. Черноус, В. Ю. Шепітько та ін. Психологічний аспект цього процесу вивчали В. Г. Андрюсюк, О. В. Волошина, О. І. Кудерміна, Г. В. Мухіна та ін. Водночас постійний розвиток криміналістики та психології зумовлює перегляд процесу проведення слідчих (розшукових) дій слідчим з огляду на зазначені науки, з урахуванням їх сучасного стану та інноваційних напрямів розвитку.

Результати й обговорення

Відповідно до ст. 223 КПК України, слідчі (розшукові) дії – це ті дії, які спрямовані на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні. Отже, слідчим є службова особа органу Національної поліції, органу безпеки, органу Державного бюро розслідувань, органу Бюро економічної безпеки України, Головного підрозділу детективів, підрозділу детективів, відділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України, уповноважена в межах компетенції, передбаченої КПК України, проводити досудове розслідування кримінальних правопорушень (п. 17 ч. 1 ст. 3 КПК України)¹.

Слідчі (розшукові) дії реалізуються у визначеній КПК України кримінальній процесуальній формі. Ґрунтуючись на ній, формується криміналістична та психологічна характеристика слідчих (розшукових) дій.

Криміналістична характеристика проведення слідчих (розшукових) дій відбувається крізь призму науки криміналістики, а психологічна – психології. Відповідно слідчий під час проведення слідчих (розшукових) дій може залучати знання з криміналістичної та психологічної наук.

Криміналістичний та психологічний аспекти знаходять свій вияв вже під час проведення слідчим першої слідчої (розшукової) дії, а не на початку досудового розслідування, адже, відповідно до ч. 3 ст. 214 КПК України, до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

розслідувань може бути проведений огляд місця події (відомості вносять невідкладно після завершення огляду), а для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку може бути знято показання технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису (ст. 245-1 КПК України)¹.

Окреслюючи криміналістичну характеристику проведення слідчих (розшукових) дій слідчим, варто зауважити, що вона ґрунтується на використанні даних науки криміналістики, яка охоплює загальну теорію криміналістики, криміналістичну техніку, криміналістичну тактику та криміналістичну методiku (Oderii, & Hertsyk, 2022, p. 181). Тобто слідчий під час реалізації своїх повноважень, які виявляються, зокрема у проведенні слідчих (розшукових) дій, має володіти знаннями з криміналістичної науки. Водночас, якщо розглядати слідчі (розшукові) дії у праксеологічному аспекті, то передусім використовують дані з практичних розділів криміналістики, що становлять криміналістичний інструментарій, який, відповідно, є складовою системи криміналістичного забезпечення.

Як слушно зауважує Ю. М. Черноус, криміналістичне забезпечення – це створення умов готовності та реалізації методів, засобів, прийомів криміналістичної техніки, криміналістичної тактики й криміналістичної методики, що ґрунтуються на загальнотеоретичних засадах криміналістики та спрямовані на виконання завдань з розкриття, розслідування й запобігання кримінальним правопорушенням (Chornous, 2012, p. 385). З цього приводу Ю. М. Мирошніченко влучно додав, що метою криміналістичного забезпечення є створення зазначених умов до позитивно-результативного здійснення уповноваженими органами своїх функцій у кожній конкретній ситуації (Myroshnychenko, 2023, p. 264).

Акцентуючи на криміналістичній техніці, зауважимо, що слідчий під час розслідування кримінальних правопорушень повсякчас використовує технічні засоби, адже це спрощує його роботу та сприяє формуванню якісної доказової бази шляхом збирання криміналістично значущої інформації за їх допомогою. Такі технічні засоби під час проведення слідчих (розшукових) дій можуть застосовувати як в обов'язковому порядку (вимога КПК України), так і в добровільному (за рішенням слідчого). Наприклад, під час проведення обшуку житла чи іншого володіння особи на підставі хвали слідчого судді в обов'язковому порядку відбувається фіксування за допомогою аудіо- та відеозапису (ч. 10 ст. 236 КПК України), а під час проведення допиту особи – застосування фотозйомки, аудіо- та/або

відеозапису може відбуватися лише за рішенням уповноваженої особи, зокрема слідчого (ч. 5 ст. 224 КПК України)².

Варті уваги ті технічні засоби, які використовують під час проведення огляду місця події, адже від умілого підбору слідчим чи за його вказівкою іншою уповноваженою особою таких засобів і наявності навичок з їхнього користування, залежить кількість виявленої та якісно упакованої слідчої інформації. Наприклад, для виявлення об'єктів біологічного походження здійснюють огляд місць їх можливого знаходження в косо спрямованому світлі, за допомогою джерела ультрафіолетового світла, із застосуванням деяких реактивів (наприклад, пляму крові можна виявити, обробивши її край реактивом Воскобойнікова: позитивною реакцією є поява синього забарвлення). Пошук у землі трупів людей, тварин і їхніх частин здійснюється за допомогою спеціально розроблених приладів: один із них, проникаючи трубчастим щупом у ґрунт, уловлює зміни концентрації сірководню, яка зростає в разі наближення до трупа; інший дає змогу за допомогою електрощупа встановлювати електропровідність ґрунту, яка зростає в разі наближення до трупа. Такі пошукові засоби досить надійні, проте вони ефективні лише тоді, коли є інформація про доволі обмежену ділянку місцевості, де приховано труп (Tishchenko, 2017, p. 107-108). Загальновідомим є те, що останнім часом злочинність активно розповсюджується й у віртуальному світі. З огляду на це слідчий проводить, наприклад, огляд вебсторінок, за результатом якого складає протокол. У цьому разі він застосовує різні технічні засоби. Так, цікавим є те, що вчені Великобританії розробили автоматичний резонатор (argumentation-based reasoner (ABR)), який може допомогти судовому експерту, слідчому та криміналісту під час аналізу доказів й алгоритмів дій злочинця. Зазначений резонатор може сприяти слідчому під час розслідування: служить для аналізу доказів, зібраних у кіберпросторі, що дає змогу уповноваженій особі визначати, хто вчинив, наприклад, кібератаку (Karafili, Wang, & Lupu, 2020).

Що ж до другої – тактичної складової криміналістичного забезпечення, то в контексті дослідження доцільно зауважити, що тактика слідчих (розшукових) дій – це система наукових положень і розроблених на їх підставі практичних рекомендацій з організації, планування й доцільності застосування окремих слідчих (розшукових) дій, визначення оптимальної лінії поведінки осіб, які проводять окремі слідчі (розшукові) дії, а також прийоми проведення таких процесуальних дій, спрямованих на встановлення обставин, що підлягають доказуванню в кримінальному провадженні, отримання (збирання) доказів і перевірку

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

² Там само.

вже отриманих доказів (Hvozdiuk, 2021, p. 57). Наприклад, під час проведення:

– допиту криміналістичними рекомендаціями під час етапу вільної розповіді малолітнього потерпілого є: створити безпечну атмосферу доброзичливого ставлення до потерпілого та виявити зацікавленість у розмові; якнайчастіше звертатися до дитини за іменем, говорити повільно, чітко, спокійним голосом, використовувати просту, зрозумілу мову; підтримувати зоровий контакт, але без надмірного, безперервного спостереження; бути готовим розповісти про себе, висвітлити певні випадки з особистого життя для налагодження ближчого контакту з дитиною; переривати розповідь можна лише у випадку крайньої необхідності (Nikitina-Dudikova, 2020, p. 79). Під час вибору тактики допиту слід зважати на те, що не тільки один і той же тактичний прийом може бути реалізований різними засобами, а й самі засоби (предмети, документи, інші носії інформації) можуть бути використані в різних формах (Hrechana, 2023, p. 74). Наприклад, під час допиту слідчий може стикатися з опором неповнолітнього допитуваного. Для подолання цього він може застосовувати різноманітні прийоми психологічного впливу: використання психологічних особливостей особистості неповнолітнього допитуваного; використання ефекту раптовості; створення стану емоційної напруженості; вільна розповідь; допущення легенди; максимальна деталізація показань; поєднання прискореного й уповільненого темпів допиту; послідовність пред'явлення доказів; пред'явлення контрдоказів (Kashpur, & Sokyran, 2021, p. 66). Побудова психологічного контакту – дуже складний і глибокий процес (Denysovskiy, & Rodenko, 2023, p. 20), тому слід зауважити, що застосовувані тактичні прийоми, доцільність вибору яких є криміналістичною рекомендацією, під час допиту як до потерпілого, так і до підозрюваного, мають відповідати критеріям допустимості, одним із ключових яких є принцип законності (Hvozdiuk, 2020, p. 100);

– обшуку житла чи іншого володіння особи слідчі застосовують таку тактичну комбінацію: «забезпечення умов проведення слідчої (розшукової) дії та керування діями її учасників», що передбачає застосування тактичних прийомів управлінського спрямування, які забезпечують ефективну взаємодію із залученими до кримінального провадження особами й тактичних прийомів організаційно-технічного змісту, які встановлюють оптимальні зовнішні умови та необхідні організаційно-технічні засоби діяльності з метою ефективного проведення слідчої (розшукової) дії (Nechval, 2020, p. 153). Попри різні види обшуку, вони мають спільні (загальні) тактичні засади, які застосовують під час здійснення цієї слідчої (розшукової) дії: несподіваність (для обшукуваного), черговість і логічність обшуку, спрямованість, застосування етики та

психології, вжиття техніко-криміналістичних засобів, методів і допомоги спеціалістів, використання допомоги співробітників оперативних підрозділів та інформації, одержаної оперативним шляхом тощо (Osyrenko, & Myshasta, 2022, p. 198);

– огляду місця події слідчі активно застосовують різного роду тактичні прийоми. Наприклад, тактичний прийом «моделювання події, що відбулася», який полягає в уявному відтворенні події, що дає можливість виявити нові факти й певні невідповідності. У разі дійсного відображення події злочину уявна модель повинна збігатися з інформацією, яку виявлено на місці події. Проте, якщо між ними виникають суперечності та невідповідності, то ситуація огляду ще на початку визначена неправильно (Shepitko, Zhuravel, & Konovalova, 2019, p. 310). Здійснення пізнання слідчим на початковому етапі проведення огляду місця події, а саме до виїзду слідчого на місце події, на підставі отриманої інформації, передбачає осмислення тактично правильного варіанта проведення цієї слідчої (розшукової) дії, пошук, відбір і вилучення слідчої інформації, а також встановлення інших обставин у справі, що сприяє йому в розслідуванні кримінального провадження задля подальшого встановлення об'єктивної істини (Hvozdiuk, 2021, p. 110).

Третьою складовою криміналістичного забезпечення є методико-криміналістична. Власне, криміналістична методика враховує як положення криміналістичної техніки, так і криміналістичної тактики. Проте рекомендації, які містяться в завершальному розділі криміналістики, не є простим поєднанням положень криміналістичної техніки й тактики, а є якісно новим засобом для виконання завдань розслідування на підставі пристосування цих положень до конкретних умов виявлення, збирання, дослідження, оцінки й використання доказової інформації під час розслідування окремих видів кримінальних правопорушень або їх групи (Charlynskiy et al., 2017, p. 399). Наприклад, особливістю криміналістичної методики під час розслідування злочинів міжнародного характеру є те, що слідчий повинен враховувати такі обставини, які мають значення для розгляду діяння як злочину міжнародного характеру, не лише національне законодавство, що закріплює кримінальну караність окреслених діянь, а й міжнародні договори України, які визначають міжнародну протиправність діяння (Chornous, 2012, p. 385-378). Специфіка криміналістичної методики розслідування вбивств визначається тим, що важливими першочерговими слідчими (розшуковими) діями є: огляд місця події (ст. 214 КПК України) та огляд трупа (ст. 238 КПК України), адже завдяки цьому можна здобути першочергову криміналістично значущу інформацію, яка надає можливість слідчому оперативно реагувати на процес розслідування та

надавати доцільні доручення оперативним співробітникам. Розслідуючи злочини, пов'язані з торгівлею людьми, слідчий під час складання слідової картини повинен урахувати той факт, що здебільшого цей вид злочину пов'язаний із перетинанням державного кордону, у зв'язку з чим варто детально дослідити можливі способи нелегального перетинання кордону та налагодити співробітництво з працівниками прикордонної служби (Shovkoplias, & Hrynko, 2021, p. 76). Загалом, методика розслідування певного виду кримінального правопорушення знаходить свій розвиток у міжнародних стандартах, що визначають однаковий порядок вилучення певної групи слідової інформації, особливості експертного дослідження того чи іншого об'єкта, – під час розслідування конкретного кримінального правопорушення тощо (Chornous et al., 2024, p. 219).

Що ж до психологічного аспекту проведення слідчих (розшукових) дій, то слід зазначити, що і криміналістичні, і психологічні знання супроводжують весь процес проведення обраної слідчим слідчої (розшукової) дії. Застосування зазначених психологічних знань зумовлює опанування слідчим таких галузей, як психологія особистості, соціальна психологія, вікова психологія, юридична психологія тощо.

До процесу розслідування кримінального правопорушення залучають цілісну особистість слідчого з притаманними їй структурними компонентами. У структурі особистості розрізняють чотири основних компоненти: 1) рівень інтелектуально-пізнавальних якостей: евристичний, дискурсивний, інтуїтивний тип мислення; спостережливість, увага тощо; 2) рівень моральних якостей і принципів, що розкриваються панівною системою цінностей: цінностей-норм, цінностей – цілей діяльності та цінностей – моральних якостей; 3) психофізіологічні якості: емоційність, витривалість, уважність, тривожність, темперамент; 4) характерологічні якості: товарищескість, ініціативність, наполегливість, мужність тощо. Тому професіограма особистості слідчого становить багаторівневу ієрархічну структуру, у якій відображено індивідуально-психологічні й соціально-психологічні властивості та якості, а також знання, вміння і навички, що реалізуються в професійній діяльності (Androsiuk, Korniev, & Kudermiina, 2009, p. 13-14).

Наприклад, розглянемо психологічні аспекти під час проведення слідчим таких поширених у практичній діяльності слідчих (розшукових) дій, як: допит, огляд місця події та обшук.

Під час проведення допиту завдання психології пов'язані з трьома процесами, що зумовлюють зрештою обсяг і рівень пізнання. До них належать: а) діагностика особи допитуваного; б) система психологічних прийомів, що сприяють одержанню інформації; в) оцінка інформації, одержаної під час допиту, з позицій її вірогідності та доказового значення (Konovalova, & Shepitko,

2008, p. 96). Проводячи допит, слідчий встановлює психологічний контакт, тобто створює зв'язок з учасниками спілкування: особовий, інформаційний, поведінковий, психофізіологічний. Психологічний контакт – це система взаємодії людей у процесі їх спілкування, заснованою на довірі; інформаційний процес, за якого люди можуть і бажають сприймати інформацію один від одного (Mukhina, 2019, p. 159).

Перш за все, допит будується поетапно: попереднє вивчення й аналіз обставин кримінального правопорушення; психологічна підготовка до допиту; виконання процедури суто допиту (допитування); фіксація перебігу та результатів допиту; аналіз й оцінка результатів допиту. Серед вказаних етапів перший і останній виконуються поза контактом із допитуваним, другий та четвертий є частково контактними (Androsiuk, Korniev, & Kudermiina, 2009, p. 53).

Психологічний аспект під час допиту відіграє важливу роль, і в разі подолання слідчим опору зацікавлених осіб, застосовуючи різноманітні засоби психологічного впливу, необхідно уважно за ними спостерігати й ретельно фіксувати їхні емоційні, мімічні, інші невербальні вияви. Досить розповсюдженими методами психологічного впливу є такі:

- «Використання психологічних особливостей особистості допитуваного»;
- «Використання або створення стану емоційної напруженості»;
- «Використання ефекту раптовості»;
- «Припущення легенди»;
- «Вільна розповідь»;
- «Максимальна деталізація свідчень»;
- «Послідовність пред'явлення доказів»;
- «Пред'явлення контрдоказів»;
- «Поеднання форсованого (прискореного) та уповільненого темпів допиту» (Androsiuk, Korniev, & Kudermiina, 2009, p. 60-62).

Слід зазначити й нову модель проведення допиту – процесуальне інтерв'ю, яке уже застосовують такі передові країни світу, як Великобританія, Нідерланди, Нова Зеландія, Сполучені Штати Америки тощо. Процесуальне інтерв'ю покликане запобігати неправдивим зізнанням або помилкам під час здійснення правосуддя та допомагати працівникам правоохоронних органів інтерв'ювати систематично й неупереджено, зменшуючи ризик людської помилки та неправдивих зізнань, які можуть статися в результаті застосування методів, призначених для отримання визнання вини й підтвердження версії, яку інтерв'юер вважає правдивою (Lutsyk, & Havhun, 2020, p. 317). Дослідження неправильних засуджень свідчить, що проблеми «тунельного бачення» або «схильності до підтвердження» (підсвідома схильність шукати лише ту інформацію, яка «підходить») та/або ігнорувати інформацію, яка не підтверджує те, у чому переконаний інтерв'юер) є підґрунтям судових помилок майже в усіх справах. З огляду на захист

прав людини, інтерв'ювання сприяє застосуванню презумпції невинуватості на практиці завдяки відсутності примусу та відкритим питанням, які покращують комунікацію й обмін інформацією, тим самим здійснюючи безпосередній вплив на сприйняття громадянами справедливості у сфері правосуддя (Навун, 2022, р. 203). Така модель проведення допиту теж ґрунтується на засадах психології, що є виправданим. Тому наразі доцільність використання цієї моделі в Україні активно обговорюють вчені.

Акцентуючи на проведенні огляду місця події, доцільно зауважити, що слідчому важливо реалізовувати пізнавальні процеси. Зважаючи на складність цієї процесуальної дії, слідчий повинен мати окрім добре розвинених професійних якостей і спеціальну психологічну підготовку. Огляд місця події має пізнавально-психологічний зміст, який полягає в тому, що за такого огляду обстановку місця події слідчий сприймає безпосередньо в поєднанні з образним мисленням. Саме це дає змогу слідчому здійснити реконструкцію події, що мала місце. Водночас для правильної реконструкції події також має значення й функціонування органів чуття слідчого, і вплив на них зовнішнього середовища (Dilna, 2020, р. 4-5).

Проводячи огляд місця події, слідчий занурює себе не лише в просторову, а й у психологічну атмосферу кримінального правопорушення. Повноту надходження інформації (матеріальної та психологічної) неможливо компенсувати повною мірою схемами, фотографіями, малюнками, описами, іншими документальними джерелами (Androsiuk, Korniev, & Kudermiina, 2009, р. 27).

Огляд місця події потребує виконання значної кількості розумових завдань, які є різноманітними за своїм характером, і їх можна згрупувати за їхніми цілями. Водночас слід розрізняти завдання розумового плану, що стосуються процесів збирання й оцінки доказового матеріалу на місці події, і пов'язані з організацією дій, що впливають з огляду місця події. Перші містять завдання щодо виявлення інформації, її оцінки, висунення загальних і окремих версій, а другі – щодо організації дій, пов'язаних із проведенням огляду місця події (Konovalova, & Shepitko, 2008, р. 96). Тому слушною є думка З. Ф. Дільної: «Психологічна структура діяльності слідчого під час проведення огляду місця події є складною та змістовною, наслідком цього переважно є напружений її характер та, відповідно, негативні результати проведення слідчої діяльності. Це обумовлює передусім важливість активного й ефективного застосування слідчим у своїй діяльності як пізнавальних психічних процесів, так і емоційно-мотиваційних, що дасть змогу ефективніше досліджувати місце події та місце злочину, швидко віднайти необхідну інформацію, зокрема

й ту, що стосується особистості злочинця» (Dilna, 2020, р. 10).

Що ж до психологічного аспекту під час проведення обшуку, то його відносять до слідчих (розшукових) дій зі значним потенціалом конфліктності. Конфліктний характер визначається, з одного боку, розбіжностями цілей сторін, з іншого – примусовістю та публічністю стосовно обшукуваного. У психологічному аспекті розбіжності цілей діяльності є своєрідним інтелектуальним конфліктом. Примусовий характер обшуку породжує, як правило, конфлікт емоційний, адже його проведення означає втручання сторонніх осіб в інтимно-особистісну сферу обшукуваного, подекуди ретельно приховувану. Крім того, суспільне оточення обшукуваного (сусіди, близькі, знайомі), сприймаючи пошукові дії працівників правоохоронних органів, мимоволі пов'язують їх із безперечною винністю обшукуваного. Зазначене викликає в останнього та членів його сім'ї негативні емоційні стани хвилювання, агресивності та ворожості, спрямовані на осіб, які проводять обшук. Тому досить часто працівники мають справу з образами, провокуванням скандалу, а також спробами підкупу тощо (Androsiuk, Korniev, & Kudermiina, 2009, р. 45-46).

Успішність проведення обшуку залежить і від поведінки слідчого. Витримка, самовладання й емоційна стійкість впливають не лише на зосередженість власної уваги, а й на поведінку обшукуваної особи. Якщо слідчому тривалий час не вдається досягти позитивного результату під час проведення цієї слідчої (розшукової) дії – він не повинен допускати будь-яких емоцій, які можуть негативно вплинути на процес обшуку. Для забезпечення високої пошукової активності він не повинен переходити до огляду нового об'єкта без повного огляду попереднього, а має припинити метушню та сторонні розмови, за необхідності контактувати з обшукуваною особою коректно й стримано, робити перерву для відпочинку в разі виникнення ознак втоми. Доцільно також змінювати види діяльності: переходити від огляду однієї групи предметів до огляду іншої, від вивчення дрібних предметів (листів, книг, журналів тощо) – до огляду великих предметів (технічної апаратури, меблів тощо). Це дасть змогу слідчому зменшити вплив одноманітних подразників і монотонності дій на стійкість його уваги (Кірач, 2019, р. 183).

Вагомого значення під час проведення обшуку набуває спостережливість слідчого, її вибірковість. Спостережливість передбачає широку фіксацію в мисленні всіх обставин і обстановки проведення обшуку. Слідчий, прибуваючи до місця обшуку, активно сприймає його обстановку – розташування квартири, її наповнення, кількість входів, виходів, час проведення

ремонту, стан стін, підлог тощо. Ця спостережливість не має пасивного характеру, тобто звичайного безцільного сприйняття і запам'ятовування обстановки. Вона підпорядкована цілеспрямованій діяльності слідчого, пов'язаній із майбутнім відшукуванням прихованого, і тому характеризується вибірковістю (Konovalova, & Sheritko, 2008, p. 155-156).

Важливим є те, що психологічний аспект є там, де відбувається врахування особливостей психіки людини. Причому таке врахування психіки може відбуватися слідчим у процесі збирання фактичних даних як під час усної та візуальної комунікації з людиною (наприклад, під час проведення допиту, пред'явлення особи для впізнання, слідчого експерименту), так і під час вилучення й дослідження речей і документів (наприклад, під час проведення огляду трупа та місця його виявлення слідчий може сформувати психологічний портрет злочинця). Така характеристика психологічного аспекту є відмінною від криміналістичного, адже останній не завжди може враховувати особливості психіки людини, які відбуваються під час вилучення й дослідження уповноваженою особою речей, документів і слідів на/з них (наприклад, під час проведення огляду місця події слідчий вилучає речовини бурого кольору та згодом направляє їх на проведення судово-імунологічної експертизи).

Висновки

Таким чином, криміналістичний і психологічний аспекти слідчих (розшукових) дій в процесі їх проведення слідчим завжди перебувають у взаємозв'язку, адже вони сприяють отриманню криміналістично значущої інформації під час проведення конкретного виду процесуальної дії (мікрорівень) та загалом направлені на встановлення всіх обставин кримінального провадження (макрорівень). Такий взаємозв'язок є динамічним, адже зумовлений постійним розвитком криміналістики та психології, які вдосконалюють свої теоретичні та праксеологічні засади, що адаптуються до потреб правоохоронної діяльності й реалізуються під час проведення слідчих (розшукових) дій слідчим.

Попри такий взаємозв'язок вказаних аспектів, вони мають і відмінності, а саме: психологічний аспект реалізується з врахуванням особливостей психіки людини (відбувається під час збирання матеріальних, ідеальних і цифрових (електронних) слідів), а криміналістичний аспект поширюється й на дослідження об'єктів, де відсутнє таке відображення особливостей психіки людини.

Врахування слідчим цих аспектів забезпечує ефективний результат проведення слідчих (розшукових) дій, що є важливою складовою для забезпечення виконання завдань кримінального провадження.

References

- [1] Androsiuk, V.H., Korniev, O.M., & Kudermyna, O.I. (2009). *Psychology of Investigative Activity*. Kyiv: Prav. yednist.
- [2] Chaplynskyi, K.O., Luskatov, O.V., Pyrih, I.V. (et al.). (2017). *Forensics* (2nd ed.). Dnipro: Dnipropetr. Derzh. un-t vnutr. sprav; Lira LTD.
- [3] Chornous, Y., Baranenko, D., Yena, Y., Hvozdiuk, V., & Dulyskiy, O. (2023). Collecting Evidence in the Investigation of Crimes Committed in the Field of Sports: International and European Standards. *Retos*, 51, 219-224. doi: 10.47197/retos.v51.99286.
- [4] Chornous, Yu.M. (2012). *Theory and Practice of Forensic Support for Pre-trial Investigation in Cases of Crimes of International Character*. Kyiv: Skif.
- [5] Denysovskiy, M.D., & Rodenko, T.A. (2023). Tactical features of interrogation and their characteristics. *Galician Studies: Law Sciences*, 1, 17-21. doi: 10.32782/galician_studies/law-2023-1-3.
- [6] Dilna, Z.F. (2020). Psychological Features of Investigator's Activity During the Scene Inspection. *Journal of the National University "Ostroh Academy"*, 1(21), 1-14.
- [7] Havun, S. (2022). Investigative interview: recommendations for Ukraine. *Uzhhorod National University Herald*, 2(72), 199-204. doi: 10.24144/2307-3322.2022.72.65.
- [8] Hrechana, S. (2023). Tactical Interrogation Techniques during the Pre-Trial Investigation in the Court Session by the Investigating Judge: Forensic and Psychological Characteristics. *Legal psychology*, 33(2), 71-78. doi: 10.33270/03233302.71.
- [9] Hvozdiuk, V.V. (2020). Tactics of interrogation of the suspect in criminal proceedings in accordance with the practice of the European Court of Human Rights. *Legal psychology*, 2(27), 95-102. doi: 10.33270/03202702.95.
- [10] Hvozdiuk, V.V. (2021). Incorporating the practice of the European Court of Human Rights in the Conduct of the Scene Inspection. *Bulletin of Luhansk State University of Internal Affairs named after E.O. Didorenko*, 2(94), 107-119. doi: 10.33766/2524-0323.94.107-119.
- [11] Hvozdiuk, V.V. (2021). *Tactics of conducting investigative (search) actions considering the practice of the European Court of Human Rights* (Doctoral dissertation, Kyiv, Ukraine). Retrieved from <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/11c100c1-3a72-4f06-b6de-f62cb95b0c1d/content>.

- [12] Karafili, E., Wang, L., & Lupu, E.C. (2020). An Argumentation-Based Reasoner to Assist Digital Investigation and Attribution of Cyber-Attacks. *Forensic Science International: Digital Investigation*, 32. doi: 10.1016/j.fsidi.2020.300925.
- [13] Kashpur, A., & Sokyran, F. (2021). Interrogation of a Juvenile: Forensic and Psychological Characteristics. *Legal psychology*, 2(29), 61-69. doi: 10.33270/03212902.61.
- [14] Konovalova, V.O., & Shepitko, V.Yu. (2008). *Legal psychology* (2nd ed.). Kharkiv: Pravo.
- [15] Kripak, D.O. (2019). Psychological Features of Search Conduct. *Psychological and Pedagogical Issues of Professional Education and Patriotic Upbringing of Personnel in the System of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine: proceedings of the All-Ukrainian scientific and practical conference* (pp. 181-184). Kharkiv. Retrieved from <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/13278>
- [16] Lutsyk, V., & Havhun, S. (2020). Modern investigative interview models. *Law Review of Kyiv University of Law*, 1, 316-323. doi: 10.36695/2219-5521.1.2020.63.
- [17] Mukhina, H.S. (2019). *Legal Psychology*. V.M. Beschastnyi (Eds.). Kyiv: Dakor.
- [18] Myroshnychenko, Yu.M. (2023). Forensic support of court proceedings: ontological, methodological and praxeological aspects. *Uzhhorod National University Herald*, 2(79), 262-267. doi: 10.24144/2307-3322.2023.79.2.40.
- [19] Nechval, A.O. (2020). *Search Tactics in the Residence and Other Property of an Individual* (Doctoral dissertation, Kyiv, Ukraine).
- [20] Nikitina-Dudikova, H.Yu. (2020). Tactics of interviewing minors who are victims of crimes against sexual freedom and integrity. *Legal Psychology*, 1(26), 77-84. doi: 10.33270/03202601.77.
- [21] Oderii, O.V., & Hiertsyk, R.V. (2022). Methodology of judicial proceedings of criminal proceedings (theoretical aspect). *Law Journal of Donbass*, 4(81), 2, 178-184. doi: 10.32782/2523-4269-2022-81-4-2-178-184.
- [22] Osypenko, I.P., & Myshasta, K.B. (2022). General provisions of search tactics. *Analytical and Comparative Jurisprudence*, 3, 196-200. doi: 10.24144/2788-6018.2021.03.36.
- [23] Shepitko, V.Yu., Zhuravel, V.A., & Konovalova, V.O. (et al.). (2019). *Forensics* (Vol. 1.). V.Yu. Shepitko (Eds.). Kharkiv: Pravo.
- [24] Shovkopliias, K.I., & Hryenko, L.P. (2021). Methodology for conducting searches in the investigation of crimes related to human trafficking. *Theoretical and practical aspects of modern scientific research: proceedings of the International scientific and practical conference* (pp. 73-76). Seul. doi: 10.36074/logos-30.04.2021.
- [25] Tishchenko, V.V. (Eds.). (2017). *Forensics*. Odesa: Helvetyka.

Список використаних джерел

- [1] Психологія слідчої діяльності : навч. посіб. / [В. Г. Андросюк, О. М. Корнєв, О. І. Кудерміна та ін.] ; за заг. ред. Л. І. Казміренко. Київ : Прав. єдність, 2009. 200 с.
- [2] Криміналістика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / [К. О. Чаплинський, О. В. Лускатов, І. В. Пиріг та ін.]. 2-ге вид, переробл. і доповн. Дніпро : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.
- [3] Chornous Yu., Baranenko D., Yena Y., Hvozdiuk V. Collecting Evidence in the Investigation of Crimes Committed in the Field of Sports: International and European Standards. *Retos*. 2023. Vol. 51. P. 219–224. doi: 10.47197/retos.v51.99286.
- [4] Черноус Ю. М. Теорія і практика криміналістичного забезпечення досудового слідства у справах про злочини міжнародного характеру : монографія. Київ : Скіф, 2012. 448 с.
- [5] Денисовський М. Д., Роденко Т. А. Тактичні особливості проведення допиту та їх характеристика. *Galician Studies: Law Sciences*. 2023. № 1. С. 17–21. doi: 10.32782/galician_studies/law-2023-1-3.
- [6] Дільна З. Ф. Психологічні особливості діяльності слідчого під час огляду місця події. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. 2020. № 1 (21). С. 1–14. (Серія «Право»).
- [7] Гавун С. Запровадження інституту процесуального інтерв'ю в Україні: pro et contra. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2022. Т. 2 № 72. С. 199–204. (Серія «Право»). doi: 10.24144/2307-3322.2022.72.65.
- [8] Гречана С. Тактичні прийоми допиту під час досудового розслідування в судовому засіданні слідчим суддею: криміналістична та психологічна характеристики. *Юридична психологія*. 2023. № 2 (33). С. 71–78. doi: 10.33270/03233302.71.
- [9] Гвоздюк В. В. Тактика допиту підозрюваного в кримінальному провадженні відповідно до практики Європейського суду з прав людини. *Юридична психологія*. 2020. № 2 (27). С. 95–102. doi: 10.33270/03202702.95.

- [10] Гвоздюк В. В. Врахування практики Європейського суду з прав людини під час проведення огляду місця події. *Вісник Луганського державного університету імені Е. О. Дідоренка*. 2021. Т. 2 (94). С. 107–119. doi: 10.33766/2524-0323.94.107-119.
- [11] Гвоздюк В. В. Тактика проведення слідчих (розшукових) дій з урахуванням практики Європейського суду з прав людини: дис. ... д-ра філософії: 081 «Право». Київ, 2021. 294 с. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/11c100c1-3a72-4f06-b6de-f62cb95b0c1d/content>.
- [12] Karafili E., Wang L., Lupu E. C. An Argumentation-Based Reasoner to Assist Digital Investigation and Attribution of Cyber-Attacks. *Forensic Science International: Digital Investigation*. 2020. Vol. 32. doi: 10.1016/j.fsidi.2020.300925.
- [13] Кашпур А. С., Сокиран Ф. М. Допит неповнолітнього: криміналістична та психологічна характеристика. *Юридична психологія*. 2021. № 2 (29). С. 61–69. doi: 10.33270/03212902.61.
- [14] Коновалова В. О., Шепітько В. Ю. Юридична психологія: підручник. 2-ге вид., переробл. і доповн. Харків: Право, 2008. 240 с.
- [15] Кріпак Д. О. Психологічні особливості проведення обшуку. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України: тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 5 квіт. 2019 р.)*. Харків, 2019. С. 181–184. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/13278>.
- [16] Луцик, В., Гавгун, С. Сучасні моделі процесуального інтерв'ю. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 316–323. doi: 10.36695/2219-5521.1.2020.63.
- [17] Мухіна Г. В. Юридична психологія: навч.-метод. посіб. / за заг. ред. В. М. Бесчастного. Київ: Дакор, 2019. 236 с.
- [18] Мирошниченко Ю. М. Криміналістичне забезпечення судового провадження: онтологічний, методологічний і праксеологічний аспекти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. Вип. 79. Ч. 2. С. 262–267. (Серія «Право»).
- [19] Нечваль А. О. Тактика обшуку у житлі та іншому володінні особи: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2020. 219 с.
- [20] Нікітіна-Дудікова Г. Ю. Тактика допиту малолітніх потерпілих від злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості. *Юридична психологія*. 2020. № 1 (26). С. 77–85. doi: 10.33270/03202601.77.
- [21] Одерій О. В., Герцик Р. В. Методика судового розгляду кримінальних проваджень (теоретичний аспект). *Правовий часопис Донбасу*. 2022. № 4 (81). Ч. 2. С. 178–184. doi: 10.32782/2523-4269-2022-81-4-2-178-184.
- [22] Осипенко І. П., Мишаста К. Б. Загальні положення тактики проведення обшуку. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 3. С. 196–200. doi: 10.24144/2788-6018.2021.03.36.
- [23] Криміналістика: підручник: у 2 т. / [В. Ю. Шепітько, В. А. Журавель, В. О. Коновалова та ін.]; за ред. В. Ю. Шепітька. Харків: Право, 2019. Т. 1. 456 с.
- [24] Шовкопляс К. І., Гринько Л. П. Методика. Проведення обшуку при розслідуванні злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми. *Theoretical and practical aspects of modern scientific research: Міжнар. наук.-практ. конф. (Сеул, Південна Корея, 30 квіт. 2021 р.)*. Сеул, 2021. С. 73–76. doi: 10.36074/logos-30.04.2021.
- [25] Криміналістика: підручник / за ред. В. В. Тіщенко. Одеса: Гельветика, 2017. 556 с.
-

Conducting Investigative (Search) Actions by Investigators: Criminalistic and Psychological Characteristics

DULSKYI Oleksandr

Doctor of Philosophy in Law,

Doctoral Student of the National Academy of Internal Affairs

Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4711-1106>

Abstract. Criminalistics and psychology are applied sciences whose theoretical knowledge helps combat crime. Investigative (search) actions serve as one of the tools in crime prevention, characterized not only by criminal procedural components (enshrined in the Criminal Procedure Code of Ukraine) but also by criminalistic and psychological aspects. The interconnection of these components assists investigators in forming a proper evidentiary base in criminal proceedings. The aim of this scientific article is to highlight the criminalistic and psychological characteristics of investigative (search) actions conducted by investigators. The chosen methodological toolkit aligns with the specified goal and the specifics of the object and subject of the research. The article utilizes a complex set of principles and methods of scientific cognition, including analysis, synthesis, comparison, deductive method, etc. The scientific novelty of the article lies in illuminating the criminalistic and psychological characteristics, taking into account the contemporary development conditions of criminalistics and psychology during the conduct of investigative (search) actions by investigators. It also identifies the features expressed in the interconnection of these aspects. Examples of implementing criminalistic and psychological aspects during the investigator's conduct of investigative (search) actions such as crime scene inspection, search, and interrogation are provided. It is established that the criminalistic aspect of conducting investigative (search) actions involves applying knowledge from criminalistic science during the performance of these procedural actions by investigators, while the psychological aspect involves applying knowledge from psychology during the conduct of such investigative activities by investigators. It is proven that the criminalistic and psychological aspects of investigative (search) actions are always interrelated, as they contribute to obtaining criminally significant information during the performance of a specific type of procedural action (micro-level) and are generally aimed at establishing all circumstances of criminal proceedings (macro-level). Neglecting these aspects by investigators during the conduct of investigative (search) actions may lead to negative results in achieving their goals.

Keywords: criminalistics; psychology; crime scene inspection; interrogation; search; criminalistic technique; tactics; methodology; observation; cognition.